

”Make love not war!”

Krig og kjærlighet i romersk elegi

Mathilde Skoie

De romerske elegikerne har ofte vært presentert som de første hippier. Mens Augustus var ute på sine militære ekspedisjoner, ville disse kjærlighetsdiktere heller utøve sin slagferdighet i sengen med sin Cynthia, Delia eller Corinna. ”Caesar er stor, javisst, men Caesar er stor i slag. Overvunnede folk teller ikke når det gjelder kjærlighet” (*At magnus Caesar. sed magnus Caesar in armis./devictae gentes nil in amore valent*), skriver Propertius i elegi 2.7, og lager på denne måten et skille mellom krigen og kjærlighetens sfærer. Elegikernes forhold til krigen er imidlertid mer komplekst enn som så, særlig gjennom deres egen bruk av krigsterminologi om sin elskovs- og forførelseskunst, figuren *militia amoris* (kjærlighetens krigføring). I denne artikkelen vil jeg se litt nærmere på nettopp elegikernes bruk av krig, og da særlig denne figuren.

Elegien som genre er som så mye romersk hentet fra grekerne, men som Quintilian bemerker med romersk stolthet i *Institutio Oratoria* 10.1, ”også i elegien utfordrer vi grekerne” (*elegia quoque graecos provocamus*).¹ Det er imidlertid all grunn til å hevde at den romerske elegien ikke bare ble romersk, men spesifikt augusteisk. Elegiens romerske grunnlegger Cornelius Gallus kjempet på Octavians side under borgerkrigen og var bl.a. prefekt i Egypt. Og Ovid satte punktum for genrens glansperiode i den andre enden. I mellom finner vi dikterne Tibull og Propertius, som var knyttet henholdsvis til de augusteiske mesenene Messalla og Maecenas – og til og med kanskje en kvinne, Sulpicia, som var Messallas niese. Vi har altså å gjøre med diktere nært knyttet til det augusteiske regimet og deres dikt reflekterer på forskjellige måter den augusteiske samtiden.

Det er særlig bruken av genren til den personlige kjærlighetsdiktningen rundt dikterens forhold til én kvinne, som er original hos romerne. Elegiens triumvirer Tibull, Propertius og Ovid skriver korte diktsyklus om sine ikke alltid like vellykkede forhold til sine respektive kvinner, Delia, Cynthia og Corinna. Den romerske elegiens fremste tema er, ikke uventet, kjærligheten, men i sin behandling av kjærligheten er poetikken og politikken hele tiden til stede i og med at det å være en elegisk dikter og elsker betyr at man automatisk posisjonerer seg utenfor den politiske arena. Leseren blir presentert for en slags opp-ned verden hvor mannen

er slave av sin elskede (*servitium amoris*) og han presenterer seg som myk (*mollis*) og dagdrivende. Altså alt annet enn Augustus’ kardinaldyder og langt fra tradisjonelle lesninger av den dydige Aeneas (*pius Aeneas*). Samtidig er den offisielle verdenen og verdiene hele tiden til stede: Et av de fremste grepene hos disse dikterne er at de tar begreper fra den offentlige sfære og bringer dem inn i den private. Deres triumfer er således ikke militære, men personlige, og deres plikt er ikke politikk, men erotikk.

Elegien er et av de felt innenfor studiet av romersk litteratur som gjennomgikk en rivende utvikling på slutten av forrige århundre og er et av de feltene hvor klassisk filologi har vært mest åpen for impulser fra moderne litteraturteori. Paul Veyne skrev i sin revolusjonerende semiotiske studie av genren i 1983 at romersk elegi var en av de mest misforståtte genre i hele litteraturhistorien og sparket dermed i gang en hel generasjon elegiforskere.² Fra å lete etter kronologien i de virkelige kjærlighetsforholdene mellom Tibull og Delia, Propertis og Cynthia og Ovid og Corinna, så man på disse forholdene og karakterene som rent litterære fenomener. Man skrev snarere om den elegiske *puella* og det dikteriske ego, enn om Cynthia og Propertis.³ På samme måte var man mer opptatt av kjærlighetens diskurs eller retorikk enn dens referensialitet.⁴ På 1990-tallet ble diktene følgelig i stor grad lest som poetiske manifeste. Hvis man skal generalisere kan man si at poetikken tok overhånd for både erotikken og politikken.

Imidlertid så man på 1980- og 90-tallet også en utvikling i studiet av den augusteiske tidsalder og ikke minst Augustus’ forhold til kunstnerne. Jeg tenker særlig på arbeidene til Paul Zanker, Peter White, Andrew Wallace-Hadrill og Karl Galinsky.⁵ Hvor ”augusteiske” de forskjellige dikterne var har alltid vært et stort debatt-tema, særlig forholdet mellom Vergil og Augustus,⁶ men også elegikernes holdning. Hvor nært sto de Augustus og hvor frie kunne de være?⁷ Utviklet de kun et hellenistisk litterært spill, eller kom de med reelle politiske (sleiv)spark? De fleste forskere har i dag gått vekk fra enten-eller problematikken og innrømmer disse tekstene en større kompleksitet og åpenhet for forskjellige lesninger. Diktene er utvilsomt produkter av sin augusteiske samtid, men de tar opp i seg og forholder seg til de augusteiske idealene på en kompleks og dynamisk måte. Man har videre lagt vekt på at disse dikterne er nettopp diktere og ikke forfattere av politiske og konsistente manifeste. Særlig i begreper som ”ambiguitet” og flertydighet, som nærmest har blitt standardvokabular i den kritiske terminologien, møtes de mer litteraritetorienterte elegiforskerne og kulturhistorikerne.

Et essensielt punkt i diskusjonen både av elegikernes litteraritet og deres politiske ståsted har vært deres forhold til krigen. Elegikernes forhold til krig er viktig i hva man kunne kalle deres elegiske program – enten man nå tenker poetisk

eller realpolitisk – og deres generelle avvisning av tradisjonelle verdier og karrieremuligheter. Tibulls elegi 1.10 er en tirade mot krigen og dens konsekvenser. Han går hardt ut:

*Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses?
quam ferus et vere ferreus ille fuit!
tum caedes hominum generi, tum proelia nata,
tum brevior dirae mortis aperta via est.*

Hvem var det som først fant opp det forferdelige sverdet?
Hvor vill og i sannhet av jern han var!
Da fødtes drap og krig for menneskeslekten,
da ble en snarere vei åpnet for den grusomme død.

Deretter (v. 5-8) retter han seg mot grådigheten og gullet – kanskje de egentlig var opphavet til krigen? Krigen er likevel hovedhinderet for hans alternative liv bestående av piker, vin og sang i fredfylte gullalderlignende omgivelser (v. 33): *Quis furor est atram bellis accersere Mortem?* (Hvilken galskap er det ikke å påkalle den grufulle død ved hjelp av krig?) Selv vil dikteren heller sitte over et glass vin og høre på en som snakker om dette (vv. 29-32). Krigen er også et gjennomgangstema hos de andre elegikerne som tross alt er produkter av borgerkrigen: Properts hevder i 2.7.13-14 at ingen soldater skal komme av hans blod, og Ovid fremstiller seg selv som anti-militarist.

Hvordan man skal forstå denne typen utsagn har imidlertid vært et stort diskusjonsemne, ikke minst i lys av den ovennevnte generelle debatten om dikternes forhold til Augustus. Duncan Cloud har nylig gått til de historiske kildene for å se om man kan finne noen ytre bevis på elegikernes anti-militarisme.⁸ Hans hovedsiktemål er å finne ut om de er representanter for en større anti-militaristisk bevegelse. Hans konklusjon er negativ i det han hevder at alle elegikerne var ansett som høyst respektable – Ovid ble heller ikke utvist for sin anti-militarisme. Videre hevder han at de elegiske *personae* kun avviser krigen for seg selv, jf. uttalelser over lesten "La andre drive krig, jeg vil heller ...". Basert på dette leser han altså ikke tekstene som egentlig anti-militaristiske.

Properts' elegi 2.7, som jeg allerede har henvist til to ganger i løpet av denne fremstillingen, har vært en prøvesten i mange diskusjoner om elegikernes holdning til Augustus og krigen. Dette diktet er tilsynelatende et angrep på Augustus' ekteskapslovgivning og kommer i den forbindelse også innpå krigen. Dikterens avvisning av ekteskapet blir parallellisert med hans avvisning av krigen og det å produsere soldater. Dette er et dikt som refererer til at en bestemt ekteskapslov eller lovforslag ble hevet⁹ og utfordrer dermed den moderne leseren til å lese det-

te diktet i lys av den samtidige politiske situasjonen. Dette blir imidlertid noe problematisk sett i relasjon til at andre bok av Properts' elegier er dedisert til Augustus' nære venn og medarbeider, Maecenas. Francis Cairns løser dette problemet ved å hevde at Properts' anti-augusteiske uttalelser blir undergravet av selve fremstillingen av den elegiske *persona* som en person man ikke burde høre på.¹⁰ I følge Cairns er det klart at rent bokstavelig er dette diktet et angrep på Augustus, men man forventes ikke å ta jeg'et alvorlig i og med at han fremstiller seg selv som en ”degenerate lover-poet” og ”a morally tainted individual”. Han viser seg for eksempel svak ved å fortelle at han og Cynthia hadde grått lenge over denne loven. Videre hevder Cairns bl.a. at Properts benytter seg av den nye komedien i sin konstruksjon av den elegiske *persona* i dette diktet og at det romerske publikum ville ha gjenkjent denne type komediefigur.¹¹ Det denne personen sier blir derfor å oppfatte som ironisk. Hans-Peter Stahl argumenterer sterkt mot dette synet.¹² I sin bok om Properts hvor han fører politikken inn igjen i elegiforskningen, har han et helt kapittel viet elegi 2.7 og en polemikk mot Cairns. Stahl leser diktet som et personlig manifest. I følge ham er det tvert imot fremstillingen av den elegiske *persona* som ikke bør taes alvorlig. Særlig åpningen der sippingen over loven og opphøyelsen av Caesar som mektig i krig skal leses som overdrivelse og ironi fra dikterens side. I følge Stahl har vi å gjøre med en alvorlig pasifist.

En kompliserende faktor i elegikernes forhold til krigen, er også at krigen ikke bare brukes som en motsetning til det elegiske livet: I Tibulls ovennevnte tirade mot krig, 1.10, blir det alternative livet interessant nok beskrevet ved hjelp av krigsmetaforikk. I det alternative livet hersker altså kjærlighetens krig *veneris bella* eller *militia amoris*. Her brukes krigen ikke som en motsetning til det alternative livet, men fordi den har likhetstrekk med elementer av dette, nemlig kjærligheten. Å beskrive kjærligheten ved hjelp av krigsterminologi er imidlertid intet originalt romersk eller elegisk grep, første gang man finner figuren er hos Sapfo (1.25 ff.) og spredte tilfeller finnes gjennom hele den greske litteraturhistorien.¹³ Det var likevel først med de hellenistiske forfatterne at denne spredte bruken ble en etablert figur. Elegikerne står tross dette i en særstilling, i og med at de brukte figuren mye oftere og utdypet og utnyttet analogien mellom krigen og kjærligheten i mye større grad enn sine forgjengere. Ovid har for eksempel et helt dikt med utgangspunkt i nettopp denne figuren i elegi 1.9. Her utdyper Ovid de mange likhetene mellom krigføring og kjærlighet, slik som nattevakter, speiding, befesting og nattlige angrep (1-8):

*Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido;
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
quae bello est habilis, Veneri quoque convenit aetas:*

*turpe senex miles, turpe senilis amor.
quos petiere duces annos in milite forti,
hos petit in socio bella puella viro
pervigilant ambo, terra requiescit uterque
ille fores dominae servat, at ille ducis.*

Samtlige elskere slåss, og Cupido har sin militærleir;
Atticus, tro mine ord, samtlige elskere slåss!
Alderen egnet til kamp er den samme som passer til Venus,
gamlinger bør ikke slåss, gubber som elsker er galt.
Det kommandantene søker av kampmot i tøffe soldater,
det er den samme bravur jenta vil se hos sin venn.
Begge går vakter om natten og ligger på jordgulvet, enten
foran sin elskedes hus, eller sin hærførers dør.
(overs. Thea Selliaas Thorsen)

Militia amoris opererer på flere måter og i flere varianter hos elegikerne. Erotisk blir det brukt om selve forførelsesprosessen og som eufemisme for kjærlighetsakten. Kvinnen blir som en by som skal beleires og elskeren må bruke de relevante metoder for å oppnå dette. En natt med den elskede blir beskrevet som en kamp. Tibull forteller om kjærlighetens krig som brenner (*veneris tunc bella calent* 1.10.53) og gjør at kvinner klager over at de blir lugget i håret, Ovid skriver om nattlige slag (*nocturnaue bella, Amores* 1.9.45), Properts om slag i sengen (*proelia lecto*, 2.1.45). Og i sin ekstatisk beskrivelse av en natt med Cynthia (2.15) tyr Properts til verb hentet fra kampens arena.¹⁴ Når den elskede så er oppnådd brukes selvfølgelig den militære triumf:¹⁵ I 3.14.22ff. hevder Properts at det at Cynthia lente sitt hode på hans skulder var en seier mer verdt enn beseiringen av partherne, og et helt lite triumftog i seg selv med spolier, beseirede konger og vogner.

Militia amoris er imidlertid også relevant i fremstillingen av det man kunne kalle en elegisk poetikk. Et standardelement i elegien er den såkalte *recusatio*, avvisningen av eposet. Nettopp i denne avvisningen er *militia amoris* en mye brukt figur. I disse diktene unnskylder elegikeren seg og sier at epos-dikteren får skrive om slagene på slagmarken, han selv kan bare beskrive slagene i sengen og med jomfruene (Horats *Carmen* 1.6, Properts 2.1.17ff.). Et typisk eksempel på dette er Properts 4.1.135ff. I dette partiet stiller en baby-loner Properts' horoskop og kommer med denne oppmuntringen fra Apollon til en Properts som nettopp har forsøkt seg på en beskrivelse av Romas historie tidligere i elegien:

*At tu finge elegos, fallax opus (haec tua castra),
scribat ut exemplo cetera turba tuo.
militiam iam Veneris blandis patiere sub armis*

*et Veneris pueris utilis hostis eris.*¹⁶

Men du skal dikte elegier, dårende verk, dette er din militærleir!
Skriv slik at resten av mengden kan følge ditt eksempel.
Du skal utholde din krigstjeneste i Venus' behagelige armé,
og være en nyttig motstander for Venus' svenner.

Properts skal altså holde seg til elegien, og elegiens program meisles ut ved hjelp av krigsmetaforikk.

Både når det gjelder det poetiske og politiske program blir altså krigen og kjærligheten satt opp som motsetninger, men gjennom bruken av *militia amoris* undergraves vesensforskjellen mellom disse to sfærene. Vi står altså overfor det paradoks at den alternative livsstilen blir legitimert og gjort analog med de konvensjonelle kategoriene som elegikerne tar avstand fra. Vi har således sett at Tibull i 1.10 først tar avstand fra krigen, men så likevel bruker ordet krig om sin egen kjærlighetsvirksomhet. På den annen side er dette kanskje ikke så paradoksalt gitt at kjærligheten er både lik og ulik krigen. Det er kanskje nettopp dette som gjør at figuren har blitt så populært i poesien og at det fungerer nettopp poetisk. Som de mest vellykkede metaforer er den både uventet og underliggjørende, samtidig som analogien er tydelig.

I et klima hvor vi verken leser elegien som naiv selvbiografi eller rent litterært spill, men som fokuserer på interaksjonen mellom disse sfærene og de forskjellige nivåene involvert, kan man vanskelig konkludere noe bastant om elegikernes forhold til krigen. En undersøkelse av deres forhold til krig og bruk av *militia amoris* styrker imidlertid vår lesning av elegien og den augusteiske litteraturen som legger vekt på flertydighet. Dermed kan elegikernes fremstilling av kjærligheten både opponere mot og ta del i den romerske maskulinitets normer.¹⁷ Bruken av *militia amoris* er også et eksempel på hvordan elegikerne tar begreper fra den offentlige sfære og bruker dem på en variert og sofistikert måte i sine egne litterære prosjekter og dermed hvordan de negotierer sin augusteiske samtid.

Man må heller ikke glemme viddet og ironien. Monica Gale har for eksempel i en nylig studie vist hvordan *militia amoris* inngår i elegikernes ironiske spill.¹⁸ I følge henne er ikke Properts 2.7 et direkte angrep på Augustus, men som ironisk manipulasjon av augusteiske verdier. Poenget for Gale er å komme vekk fra kategorier som augusteisk eller anti-augusteisk, og se hvordan tekstene selv åpner for flere lesemåter. Disse to områdene, viddet og ironien, er kanskje de to feltene hvor det er aller lettest for senere tiders fortolkere å gå i baret, samtidig som de representerer noen av de mest fascinerende sidene ved litteraturen. Paul Veyne hevdet at elegikerne lo av det de selv beskrev og at det var de autobiogra-

fiske fortolkerne som ikke hadde forstått vitsen.¹⁹ De ovennevnte forskerne Stahl og Cairns er imidlertid skjønt enige om at Properts 2.7 og hans bruk av *militia amoris* er ironisk, men de har diametralt motsatte meninger om hva som er det ironiske og det oppriktige i diktet. Slik gjør Stahl Properts til en opposisjonell, mens Cairns leser ham som pro-Augustus. Hvem går i baret?

I dette kjappe glimtet inn i et bestemt aspekt ved krigsfremstillingen i romersk elegi, håper jeg det har blitt klart hvordan det å se på forfatterens bruk av krig kan være en interessant og meningsfylt innfallsport til lesningen av elegien. Det viser også hvorfor det er umulig å lese romersk elegi som ren poetikk slik mange gjorde på 1990-tallet. Vi har å gjøre med et alt annet enn ”straight” spill mellom litterære og samfunnsmessige forhold. Men hvorfor ikke la en av elegikerne selv få siste ordet? Her følger avslutningen på det kanskje mest berømte diktet om *militia amoris*, Ovid *Amores* 1.9.41-46. Hvis det er usikkert hvor negative disse dikterne er til Mars’ krigføring, står det i alle fall fast at kjærlighetens krigføring skal man satse på:

*Ipse ego segnis eram discinctaque in otia natus;
mollierant animos lectus et umbra meos.
Impulit ignavum formonsae cura puellae
Iussit et in castris aera merere suis.
Inde vides agilem nocturnaue bella gerentem.
Qui nolet fieri desidiosus, amet!*

Jeg var bedagelig anlagt og egnet for ørkesløs moro,
livet i skygge og seng gjorde meg vennlig og dorsk.
Først da jeg fikk interesse for jenta, ble latskapen borte,
da fikk jeg tjeneste her, inne i elskovens leir.
Følgelig ser du meg årvåkent kjempe nattlige kriger.
Vil du bli våken og kvikk, da er min oppfordring: Elsk!
(overs. Thea Selliaas Thorsen)

Noter

- 1 Det finnes etter hvert veldig mange introduksjoner til romersk elegi, her er en håndfull i kronologisk rekkefølge: G. Luck, *The Latin Love Elegy*, London 1959; R.O.A.M. Lyne, *The Latin love poets : from Catullus to Horace*, Oxford University Press 1980; P. Veyne, *L'élegie érotique romaine. L'amour, la poésie et l'Occident*, Paris 1983 (oversatt av D. Pellauer til engelsk: *Roman Erotic Elegy. Love Poetry and the West*, University of Chicago Press 1988); D. Kennedy, *The Arts of Love. Five Studies in the Discourse of Roman Elegy*, Cambridge University Press 1993; N. Holzberg, *Die Römische Liebeselegie. Eine Einführung*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2001.
- 2 P. Veyne (*op. cit.*). For en oversikt over denne elegiforskningens første fase, se M. Wyke, ”In pursuit of love, the poetic self and a process of reading: Augustan elegy in the 1980s”, *Journal of Roman Studies* 79 (1989).

- 3 For begrepet elegisk *puella*, se M. Wyke, *The Roman Mistress*, Oxford University Press 2002.
- 4 Dette er en utvikling som særlig var inspirert av Roland Barthes. Eksempler på slik elegiforskning finnes særlig hos Duncan Kennedy (*op. cit.*).
- 5 Paul Zanker, *Augustus und die Macht der Bilder*, München 1987 (oversatt til engelsk av A. Shapiro, *The Power of Images in the Age of Augustus*, University of Michigan Press 1988); Andrew Wallace-Hadrill, *Augustan Rome*, Bristol Classical Press 1993; Peter White, *Promised Verse. Poets in the Society of Ancient Rome*, Harvard University Press 1993; Karl Galinsky, *Augustan Culture. An Interpretive Introduction*, Princeton University Press 1996.
- 6 Sist representert ved Richard Thomas' angrep på Galinsky i *Virgil and the Augustan Reception*, Cambridge University Press 2001.
- 7 Se f.eks. Jasper Griffin, "Augustus and the poets: 'Caesar qui cogere posset'", i F. Millar og C. Segal (red.) *Caesar Augustus. Seven Aspects*, Oxford University Press 1984, og Peter White, (*op.cit.*).
- 8 D. Cloud, "Roman poetry and anti-militarism" i J. Rich og G. Shipley (red.) *War and Society in the Roman World*, Routledge 1993.
- 9 Akkurat hvilken lov det er snakk om hersker det imidlertid stor usikkerhet om. For en oppsummering av den siste tidens debatt, se M. Gale, "Militia amoris and the ironies of elegy", *Journal of Roman Studies* 87 (1997) ss. 89-90.
- 10 F. Cairns, "Propertius on Augustus' Marriage Law (II.7)", *Grazer Beiträge* 8 (1979).
- 11 Et annet viktig ledd i Cairns' argumentasjon er at Properts følger en *progymnasma* (retorisk øvelse) for å avvise en ny lov, men bevisst gjør en dårlig jobb.
- 12 H-P. Stahl, *Propertius: "Love" and "War". Individual and State under Augustus*, University of California Press 1985. Kapittel VI ("No epic for the master of Rome") er i stor grad en polemikk mot Cairns.
- 13 For en historisk fremstilling av forekomsten av *militia amoris*, se P. Murgatroyd, "Militia amoris and the Roman Elegists", *Latomus* 34 (1975) 59-79.
- 14 *Rixa* (krangel, strid) og verbet *luctor* (bryte, stride). Begge disse er nokså utbredte metaforer for elskovsakten, se Jim Adams, *The Latin Sexual Vocabulary*, Duckworth 1982, s. 158.
- 15 Om bruk av triumf, se K. Galinsky, "The Triumph Theme in Augustan Elegy", *Wiener Studien* 82 (1969).
- 16 Tekst: Goold, Loeb, Harvard Classical Library 1990, men jeg velger å følge samtlige MSS i linje 135 (dvs. jeg leser *fallax*, ikke *pellax*).
- 17 Måten elegikerne bruker *servitium amoris* og spillet på kjønn er her høyst relevant, se f.eks. A. Sharrock, "Gender and Sexuality" i P. Hardie, *The Cambridge Companion to Ovid*, Cambridge University Press 2002.
- 18 M. Gale (*op. cit.*).
- 19 P. Veyne (*op. cit.*).